

V celoti gledano knjiga ni znanstveno delo. Njena metoda prikazovanja dejstev je nekaj posebnega, nima nobenega znanstvenega aparata in navsezadnje, nima niti indeksa imen in niti kazala. Vendar je branje privlačno in tudi napeto, pri čemer pa je kljub vsemu najvažnejše, da nam branje zapusti celosten vtis o predmetu, to je o usodi ustaške legije. Ob tem, da avtor ne navaja za temo nobene literature, na kraju omenimo, da imamo v slovenščini prevod knjige Petra Gosztonya »Hitlerjeve tuje vojske«, ki je v originalu izšla že leta 1976 ter bila v načelu avtorju na razpolago. To omenjamo zato, ker Gosztony opisuje tudi ustaško legijo, se naslanja tudi na nekatere druge vire, iz česar so izšle nekatere drugačne formulacije in ocene glede nastanka in vloge 369. okrepljenega pehotnega polka na vzhodni fronti.

Boris Mlakar

*Peter Gosztony, Hitlerjeve tuje vojske.* Založba Borec, Ljubljana 1979, strani 349, ilustrirano.

Petra Gosztonya zgodovinarji druge svetovne vojne že poznamo. Po rodu je Madžar (rojen 1931), vendar je diplomiral v Švici; v Bernu vodi švicarsko biblioteko o vzhodni Evropi. Je eden najplodovitejših zgodovinarjev, ki se ukvarjajo z vojaškimi vprašanji druge svetovne vojne, in je poleg mnogih znanstvenih razprav in člankov v vojaških zgodovinskih revijah v Švici, Nemčiji in Avstriji ter ZDA objavil tudi tri knjige. Leta 1970 mu je na Dunaju izšla knjiga *Endkampf an der Donau 1944/45* (Sklepni boj na Donavi 1944/45), leta 1973 v Göttingenu knjiga Miklós von Horthy, *Admiral und Reichsverweser*, tretja pa je knjiga, o kateri poročam. Vse Gosztonyjeve knjige odlikuje odlično poznavanje gradiva in literature, smisel za preglednost in natančnost. Poskuša biti objektivni, ne spušča se v ideološke ali politične polemike, njegovo protifašistično stališče je opazno, njegov bolj negativni kot pozitivni odnos do Sovjetske zveze in družbene ureditve v vzhodnoevropskih državah pa je bolj prikrit kot odkrit.

Gosztony je svojo knjigo »Hitlers fremde Heere. Das Schicksal der nicht-deutschen Armeen im Ostfeldzug« izdal v Düsseldorfu in na Dunaju leta 1976, pri Založbi Borec v Ljubljani pa jo je prevedel v slovenščino Jože Stabej. V izvorniku ima knjiga 545 strani večjega formata, slovenski prevod je precej krajši od izvornika. Poleg predgovora (2 strani) ima 328 strani besedila razprave (str. 7—334), 14 strani bibliografije (str. 335—348) in stran kazala vsebine (str. 349). Slovenski prevod torej nima navedb virov in literature (37 strani v izvorniku), štirih dokumentov (str. 17) ter seznama osebnih in krajevnih imen (11 strani). Samo snov je pisec razdelil smiselno v devet poglavij.

Samo prvi del naslova — Hitlerjeve tuje vojske — bi bil vsekakor preširok za vsebino razprave, ki jo podaja Gosztony. Po tem naslovu bi namreč lahko pričakovali, da bo obravnaval prav vse tuje vojske, ki so se v letih 1939—1945 bojevale na strani Hitlerjeve Nemčije. Vendar se je pisec v izvorniku (prevod tega nima) ogradil s podnaslovom: »Usoda nenemških armad na vzhodnem bojnem pohodu«, ker reš obravnava le dejavnost rednih vojsk iz držav, ki so bile skupaj z Nemčijo v vojnem stanju s Sovjetsko zvezo. To so bile vojske

Finske, Romunije, Madžarske, Slovaške, Italije in ustaške Neodvisne države Hrvatske. Pisec torej ne upošteva raznovrstnih enot iz prostovoljcev in mobilizirancev iz raznih evropskih in tudi neevropskih držav, ki so bile vključene v glavnem v oborožene oddelke SS (Waffen SS) in niti ne rednih enot omejenih držav, ki se niso bojevale na vzhodni fronti, temveč kje drugje.

Snov, ki jo Gosztony podaja v svoji knjigi sicer ni popolnoma nova, saj so jo na neki način že obravnavala zgodovinska dela in spominjska literatura. Ta vprašanja so zgodovinarji obravnavali v posameznih delnih razpravah za vsako državo posebej ali pa so jih na kratko vključevali v pregledna dela o zgodovini druge svetovne vojne. Pisici spominov, npr. vojaški poveljniki, so se tudi omejevali na svoje enote ali področja. Gosztony pa vprašanje udeležbe vojska vseh držav Hitlerjevih zaveznic prikazuje celovito in izčrpno v obsežni monografiji.

Ker je prizorišče delovanja »Hitlerjevih tujih vojsk« omejeno na ozemlje Sovjetske zveze, prikaže Gosztony v prvem poglavju (str. 7—37) svoje knjige Hitlerjevo politiko do Sovjetske zveze tik pred drugo svetovno vojno in v prvem obdobju te vojne ter priprave za napad na Sovjetsko zvezo. V drugem poglavju (str. 39—74) prikaže, kako je Hitler pridobival zaveznike za vojno proti Sovjetski zvezi, ugotavlja, kakšni so bili interesi teh držav, da so se postavile na Hitlerjevo stran. Poleg močnega antikomunizma pri vladajočem meščanskem razredu, vedno močnejšega vpliva nacionalistične Nemčije na te države, pri čemer niso bile nepomembne niti ozemeljske zahteve posameznih držav do Sovjetske zveze (pri Finski za del Karelije, pri Romuniji za severno Bukovino in Besarabijo) ali sosednjih držav (pri Romuniji za del Sedmograške, Južno Dobrudžo, pri Slovaški za del južne Slovaške). Dve državi — Slovaška in ustaška NDH — sta bili celo otrok Hitlerjeve osvajalne politike. Vse države, razen Finske, so slej ko prej tudi pristopile trojnemu paktu. Poleg zelo kratkega pregleda, ki ga pisec posveti notranjepolitičnim razmeram vsake navedenih držav, prikaže tudi neuspela Hitlerjeva prizadevanja, da bi spravil v vojno proti Sovjetski zvezi tudi nekatere druge države (Bolgarijo, Švedsko, Turčijo). Razumljivo je, da se je Nemčiji v vojni proti Sovjetski zvezi pridružila tudi fašistična Italija.

V naslednjih petih poglavjih (III—VII, str. 75—295) pisec prikazuje sodelovanje italijanske, romunske, madžarske, slovaške, ustaško-hrvaške in finske vojske na vzhodni fronti v operacijah proti Rdeči armadi. V letu 1941 so te države poslale na vzhodno fronto manjše sile (Italija, Madžarska in Slovaška po en korpus, NDH pa le en polk), razen Finske in Romunije, ki sta dali vsaka po dve armadi in imeli nato iz revanšističnih razlogov na zavzetem ozemlju tudi svoji zasedbeni območji (Finska Karelijo in Romunija Transnistrijo). Pisec opisuje sestavo vsake vojske posebej, njeno moč, tehnično in moralno usposobljenost, njeno sodelovanje z nemško vojsko v operacijah itd. To opisuje na zanimiv, ne preveč podroben, lahko berljiv način. Lahko bi rekel, da nikdar ne zaide med drevesa tako daleč, da ne bi več videl gozda. Drugo leto so zaradi večjih potreb Nemčije po zavezniški vojski na dolgi vzhodni fronti in za prodiranje v jugovzhodni smeri poslali Hitlerjevi zavezniki tja večje enote: Madžarska in Italija po eno armado, Romunija je ponovno poslala dve armadi in NDH manjšo pehotno, letalsko in tudi mornariško enoto. Razen finske vojske je bila vsa druga zavezniška vojska na južnem odseku vzhodne

fronte, kjer jo je zadela in razbila velika ofenziva Rdeče armade pri Stalingradu in severno od njega. To dramatično dogajanje, ki je tudi precej rušilo do tedaj dobre ali vsaj strpne odnose med fašističnimi zavezniki, je pisec lepo prikazal v šestem poglavju (str. 195—258) svoje knjige. Enote Hitlerjevih zaveznikov so tam utrpeli tako hud poraz, da si po njem niso mogle več do kraja opomoči. Razen fašistične Italije, ki je zaradi svojega neugodnega vojaškega položaja v Afriki in na Balkanu celo umaknila svojo vojsko z vzhodne fronte, so morali Hitlerjevi zavezniki poslati na vzhodno fronto nove sile. Romunska vojska je imela potlej tam še vedno dve armadi, madžarska pa eno. Delovanje teh in drugih enot Hitlerjevih zaveznikov opisuje Gosztony v sedmem poglavju (str. 259—295).

V predposlednjem ali osmem poglavju (str. 297—323) svoje knjige Gosztony opisuje, kako se je pri Hitlerjevih zaveznikih, ko se jim je približala Rdeča armada, krepila volja za prehod v drugi tabor in kako so iskali izhod iz vojne. Iz nje sta izpadli Romunija in Finska, Madžarski pa je izhod oktobra 1944 onemogočil nemški okupator, ki je zadušil tudi vstajo na Slovaškem. Romunija in Finska sta se celo prelevili iz Hitlerjevega zaveznika v nasprotnika, Italija pa je to postala že oktobra 1943, vendar v drugačnih okoliščinah. Madžarska vojska se je morala skoraj do kraja vojne bojevati na strani fašistične Nemčije. Od slovaške vojske sta po neuspešni vstaji ostali le divizija in brigada, vojska t. i. NDH (domobranstvo in ustaši) pa se je morala maja 1945 vdati Jugoslovanski armadi. Zanimivo je, da pisec t. i. NDH od začetka leta 1943 »pusti pri miru«, potem ko je skopo navedel podatke o delovanju manjšega letalskega in mornariškega oddelka na vzhodni fronti do poletja 1944. Pisec je verjetno zaradi nepoznavanja našega jezika in s tem tudi naše literature ter zaradi razmeroma majhnega števila hrvaških vojakov na vzhodni fronti pomanjkljivo prikazal ustaško NDH, še predvsem njene najtemnejše strani (fizično iztrebljanje Židov in Srbov, prekrščevanje itd.). Pisec je tudi premalo pojasnil, zakaj ustaška NDH ni mogla dati Hitlerju več vojakov na vzhodno fronto, npr. vsaj toliko kot jih je dala Slovaška. Že od vsega začetka jih je namreč krvavo potrebovala doma za boj proti narodnoosvobodilnemu gibanju. In namesto da bi Hitlerju dajala pomoč, ji je moral on pomagati s pošiljanjem nemške vojske v NDH.

Razmeroma kratko, vendar zelo zanimivo je poslednje ali deveto poglavje (str. 325—344) knjige z naslovom »Personae dramatis«. V njem je opis usode nekaterih vojaških in političnih osebnosti držav, ki so bile zaveznice Hitlerjeve Nemčije. Za Jugoslavijo lahko rečemo, da je to poglavje precej pomanjkljivo in da je izrazoslovje neustrezno. Dvomim tudi, da je ustrezen sklepni odstavek tega poglavja.

Peter Gosztony je za svojo knjigo uporabil vso dosegljivo literaturo in tudi dosegljive vire, razen izjem, ki sem jih že omenil. Imel je na voljo tudi precej spominskih virov, saj so nekateri kot npr. finski maršal Gustav Freiherr von Mannerheim, Miklós von Horthy itd. po končani vojni napisali in objavili svoje spomine. Pohvaliti je treba tudi njegovo prizadevnost pri zbiranju neobjavljenih spominskih virov in literature. Tako je npr. uspel dobiti tudi neobjavljene spomine ustaškega polkovnika Ivana Babića, ki je bil Kvaternikov pribočnik, a je v začetku leta 1944 priletel k Angležem v Kairo, o 349. hrvaš-

kem pehotnem polku na vzhodni fronti itd. Verjetno je bil piscu v precejšnjo pomoč tudi neobjavljeni rokopis (iz let 1948—1950) Burkhardta Müller-Hillebrandta (verjetno švicarskega državljana) o »vojaškem sodelovanju Nemčije in njenih zaveznikov v drugi svetovni vojni«, ki obsega celo 405 strani. Uporabljeno literaturo je pisec navedel še v posebnem seznamu. Uporabljeni viri so pisca nekajkrat »zanesli« in je iz njih prevzel izraze, ki bi jih lahko uporabljal kvečjemu v narekovajih, npr. »visoki gost« za zločine Anteja Pavelića. Najmanj na dveh mestih so Hrvati pohvaljeni kot najhrabrejši in najboljši vojaki na vzhodni fronti, v kar lahko dvomimo. Tudi pri prevodu niso ustrezni nekateri izrazi, tako npr. nemški izraz »Heeresgruppe« prevajamo kot »skupina armad« in ne kot »vojaška skupina«. Sodim tudi, da bi morala takšna knjiga v slovenščiti imeti tudi ustrezen uvod.

Tone Ferenc

Miloš Minić, *Spoljna politika Jugoslavije 1973—1979*. Novi Sad 1979, 588 str. (Zbirka Politička teorija i praksa, knjiga 14.)

Knjiga Miloša Minića predstavlja prerez odzivov naše skupnosti do žgočih vprašanj današnjega sveta ter naše neposredne soseščine. To nalogo skuša avtor doseči s pomočjo izbora vrste nastopov, ki jih je imel v letih 1973—1979 kot podpredsednik zveznega izvršnega sveta ter zvezni sekretar za zunanjo politiko.

V knjigi poudarja, da je večino to pot objavljenih ali ponatisnjenih govorov, člankov, izjav in drugih nastopov pripravljaj skupaj z ustreznimi službami, ambasadami, misijami, vodilnimi tovariši v zveznem sekretariatu za zunanje zadeve, večkrat z znanimi znanstvenimi delavci ali pa vidnimi strokovnimi sodelavci naših inštitutov ali drugih organizacij. Vedno so bili, poudarja, sad kolektivnega dela, seveda pa ob tem nosi sam odgovornost za vsako besedo, saj je tekste sam osebno redigiral, oblikoval in pripravil ter odločal, kaj in kako je treba v danem položaju povedati, izjaviti, sporočiti.

V nadaljevanju Minić meni, da posamezni deli njegovih govorov, člankov ali drugih nastopov že pripadajo zgodovini, vendar jih je, po njegovem, večina zadržala svojo aktualnost. Takole ocenjuje poglede, podane v knjigi: gre za jugoslovanske poglede in stališča do dolgoročnih problemov in smeri naše zunanje politike v želji ohraniti in utrditi neodvisnost, varnost in mednarodni položaj Jugoslavije, ter nadaljuje: »Vsa ta vprašanja bodo še dolgo na dnevnem redu naše zunanje politike ter na dnevnem redu organizirane dejavnosti nevezanih držav, ki jim pripada tudi naša država ter svetovne skupnosti narodov in držav.« Razumljivo je, da v Minićevi knjigi vseskozi izstopa osebnost J. B. Tića, kot enega tvorcev neuvrščenosti ter zunanjepolitične usmeritve nove Jugoslavije.

Ob Minićevi knjigi velja posebej podčrtati avtorjeve poglede na objavljeno dokumentacijo, saj skuša z njimi bralcu približati tiste svoje nastope, ki opredeljujejo razumevanje stališč naše države do vprašanj sodobnosti ter omogočajo njihovo globlje razumevanje. Seveda pa ob vprašanjih globalnega pomena